

МОДЕЛЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРОФЕСІОНАЛІВ НА ЗАСАДАХ ФІЛОСОФІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті представлено багатогранність проявів моделювання системи підготовки майбутніх професіоналів в реальності. Модель педагогічної системи в умовах освітнього процесу розглядається як функціонування взаємозалежних педагогічних умов (створення можливостей кожному студенту для саморозвитку; використання педагогічних (інноваційних) технологій навчання; наявність спеціально розробленого методичного забезпечення; об'єднання студентів за спільними цілями та інтересами, цінностями за вибраними спеціалізаціями; стимулювання студентів; інтеграція міждисциплінарних зв'язків з акцентом на профіль подальшої професійної діяльності та ін.) та принципів філософії (принцип матеріалістичного монізму; принцип детермінізму; принцип розвитку та ін.) і законів діалектики (перехід кількісних змін у якісні, єдність і боротьба протилежностей, заперечення заперечень).

Ключові слова: моделювання, модель управління, педагогічна система, освітній процес, професійні стандарти.

Постановка проблеми. Система вищої освіти України покликана забезпечувати якісну підготовку кадрів, які б могли ефективно адаптуватися до умов професійної діяльності. Разом з тим, С. Ніколаєнко констатує: "Треба визнати, що сьогодні в Україні склалося певне протиріччя між вимогами сучасного суспільства до фахівця і реальним рівнем його підготовки у вищих навчальних закладах... Потрібні конкретні кроки" [8, с. 106]. Потреба у підготовці викладачів, які володіють сучасними освітніми технологіями і спроможні задовольнити євроінтеграційні підходи до виконання завдань, що стоять сьогодні перед вищою школою та недостатня розробленість моделі управління навчальним процесом у вищому навчальному закладі обумовлюють актуальність розгляду цієї проблеми.

Створити умови, які б дозволили удосконалити навчальний процес не можливо без чіткого моделювання управління, загальні організаційні засади якого визначені в Законі України "Про освіту" (ст.ст. 5, 10-14, 16, 17, 20, 46) та Законі України "Про вищу освіту" (ст.ст. 16, 17, 19, 21, 26, 32-39, 42-43). Аналіз даних нормативних актів показує, що формально визначені суб'єкти управління та їх функції, порядок підпорядкування та призначення і звільнення з керівної посади тощо.

Разом з тим, у психологічній літературі [1; 3; 4; 6], управління в освітній організації розглядається під кутом організаційної культури керівника того чи іншого рівня. Так, А. Занківський [3], наголошує на тому, що керівництво має демонструвати систему поглядів, норм і цінностей, які прямо або опосередковано сприяють виконанню стратегічних завдань організації. Управлінська культура, при тому, ґрунтується на компетентності й професіоналізмі керівника, його особистих якостях. Крім організації роботи освітянського колективу, як вважають психологи, керівник вищого навчального закладу має регулювати та координувати ресурси і потенціали учасників цього процесу.

Розглядаючи зміст управління з педагогічної точки зору, науковці виокремили різноманітні функції, розробили класифікації, моделі тощо. Зокрема, М. Кириченко розподілив їх на: прогностично-моделюючі; організаційно-регулятивні; оцінно-аналітичні та корекційні [5]. Л. Даниленко виділив цільові, технологічні й розвиваючі, а технологічні розмежував на традиційні та інноваційні [2].

Не дивлячись на значну кількість публікацій, що присвячені моделюванню та управлінню освітнім процесом, існує потреба в розгляді проблеми моделювання педагогічної системи підготовки майбутніх професіоналів на засадах філософії вищої освіти, оскільки у проєкті нових ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти суттєво посилено кадрові вимоги щодо забезпечення провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти.

Мета статті полягає у розгляді багатогранності проявів моделювання системи підготовки майбутніх професіоналів у вищому навчальному закладі із урахуванням сучасних тенденцій до підвищення якості кадрового забезпечення освітнього процесу.

Результати теоретичного дослідження. Педагогіка та філософія займаються дослідженням процесу формування людини – її культури, внутрішнього духовного світу, виховання та підготовки до самостійного життя. Сучасна філософія вищої освіти ґрунтується виходячи із загального принципу, що головна мета освітянської діяльності повинна спиратись на принцип формування такої всебічно розвиненої людини, яка б більш-менш гармонійно поєднувала свої інтереси, ідеали і свій професіоналізм з загальними цінностями та інтересами суспільства.

Проблемою є те, що часто, високі ідеали закладені в освітній процес, не збігаються з реальними процесами освітянської діяльності.

Так, складовими спроможності будь-якого вишу до освітньої діяльності за умови задоволення ліцензійних умов є матеріально-технічне та кадрове забезпечення. В. Луговий акцентує увагу на тому, що "освіта – організована й послідовна комунікація, тобто взаємодія між певною кількістю осіб, що пов'язана з передаванням-опануванням інформації заради навченості" [9, с. 12].

Суть справи в тому, що індивідуальні інтереси кожної особистості хоч і можуть в чомусь збігатися з більш загальними інтересами, але між ними завжди виникають і певні суперечності. Вся історія розвитку філософії і педагогіки дає підстави для висновку про те, що головний зміст філософських підходів до освіти складала вчення про мораль, теорію освіти і виховання (античні мислителі-філософи: Фалес і Демокріт, Сократ і Платон, Аристотель і Парменід; великі педагоги: Руссо і Коменський, Пирогов і Дистервег, Толстой і Ушинський, Макаренко і Сухомлинський). Спадщина видатних педагогів та філософів дає нам підстави розуміти освіту як суспільний процес розвитку і саморозвитку особистості, що пов'язаний з оволодінням нею соціально значущим досвідом, втіленим у знаннях, вміннях, навичках творчої діяльності, чуттєво-ціннісних формах духовно-практичного освоєння світу. У той же час, освіта є процесом суб'єкт-суб'єктної взаємодії науково-педагогічного працівника і студента, під час якої відбувається передача та засвоєння знань, формування вмінь і навичок, виховання культури мислення і почуттів, здатності до самонавчання і самостійної творчої діяльності.

Дана суб'єкт-суб'єктна взаємодія спричиняє появу об'єднання людей, де висуваються педагогічні цілі та вирішуються освітньо-виховні завдання. Це об'єднання можна розглядати як педагогічну систему, в якій існує упорядкована множина взаємопов'язаних елементів, об'єднаних спільною метою функціонування та єдністю управління [2].

Треба зважити на те, що така система є штучною, хоча і такою, що виникла за допомогою об'єктивних законів розвитку суспільства, але постійно перебуває під його "контролем", тобто соціальної системи, частиною якої вона і є. Це означає, що об'єктивно існують певні обмеження у вільному виборі діяльності як науково-педагогічних працівників, так і окремих студентів та їх груп. Тому, виникає найважливіша суперечність між двома протилежними тенденціями, а саме: 1) до збільшення вільного вибору своєї діяльності будь-якими її суб'єктами і 2) до нових обмежень такого вибору, які повинні забезпечити збереження суспільної організації вищих рівнів.

Зміни педагогічної системи, її перебудова та адаптація залежать від того, на який елемент цієї системи спрямовується вплив суспільства:

- на турботу про матеріальну базу вишу та матеріальне становище викладачів і студентів;
- на удосконалення змісту вищої освіти та розробку нових стандартів;
- на забезпечення якості вищої освіти тощо.

При тому, структурними, обов'язковими компонентами будь-якої педагогічної системи виступають суб'єкт-суб'єктні відносини, а до мінливих компонентів можна впевнено віднести такі, як: мета, зміст, способи, засоби, організаційні форми діяльності [1, с. 195].

Можна вважати, що наведені компоненти педагогічної системи завжди діють у взаємозв'язку та впливають на виникнення малих підсистем, залежно від поставлених освітніх та виховних цілей. Як приклад малих підсистем, можна навести безпосередні відносини, що виникають між викладачем та студентами. Так викладачі беруть участь в організації освітнього процесу, тобто навчання і виховання студентів, будують доцільні або не дуже доцільні взаємовідносини, які сприяють або ні формуванню особистості студентів, закріпленню позитивних мотивів та потреб, супроводжують чи ні процес адаптації студентів-першокурсників тощо. У наведеному прикладі чітко простежуються протилежні тенденції, коли з одного боку створюються умови для пріоритету загальних інтересів, носієм яких є викладачі, які уособлюють в собі ідеали та цілі вишу, а з іншого боку – з'являються індивідуальні або групові егоїстичні інтереси окремих студентів чи їх певних груп. Щоб нівелювати подібні протилежності, потрібна постановка спільних цілей та врахування ініціативи, мотивації та можливостей всіх суб'єктів освітнього процесу.

Так, закріплені у статті 40 Закону України "Про вищу освіту" положення про студентське самоврядування надають студентам права щодо самостійного визначення пріоритетів інтересів, певну свободу в прийнятті рішень управлінського характеру. Це не означає спрощене поєднання подібних протилежних тенденцій, що проявляються в сучасних освітніх системах, їх філософських засадах. Саме пошук оптимізації розв'язання суперечності між свободою людини і вимогами суспільства і розглядається нами як найважливіша проблема сучасної філософії вищої освіти.

Виходячи з вище викладеного, метою побудови педагогічної системи будемо вважати формування цілісної системи знань, умінь та навичок необхідних в умовах професіоналізації особистості, гармонійного розвитку творчих сил та здібностей, формування культури та компетентностей майбутнього фахівця, що відображають здобуті особою знання, уміння та навички тощо.

Як слушно зазначає В. Нікітін, "освіченим є не той, хто багато знає, а той, хто має здатність співвідносити те, що знає й уміє, зі своїми планами, ситуацією на ринку робочих місць, суспільними змінами. Для цього треба мати специфічну техніку рефлексії й аналізу, які забезпечують власну орієнтацію та навігацію в соціальному світі, уявлення про його устрій, кордони, можливості. А сама система освіти організується так, щоб протягом всього життя можна було будувати свою персональну унікальну освітню траєкторію" [10, с. 23.].

Комплекс нових вимог до змісту та якості освіти зумовлює запровадження в систему вищої освіти принципів, що ґрунтуються на трьох підходах (особистісно-орієнтованого, синергетичного та аксіологічного): вільної траєкторії в процесі підготовки; наступності підготовки; відповідності сформованих професійно-значущих властивостей та характеристик студента вибраному рівню підготовки; відкритості та забезпечення академічної мобільності підготовки; розвивального потенціалу підготовки; узгодженості компонентів підготовки; синергії методів, прийомів, засобів і форм підготовки [9, с. 198].

Зокрема, американський філософ і психолог Дж. Уотсон збагатив науку положенням про залежність поведінки (реакції) від подразника (стимула), подав цей зв'язок у вигляді формули $S \rightarrow R$.

Необіхевіористи Б. Ф. Скіннер, К. Халл, Е. Толмен, С. Прессі та ін. доповнили це положення, в результаті чого формула набула вигляду "стимул → реакція → підкріплення".

Для того, щоб викликати певну поведінку, потрібно дібрати дієві стимули і правильно їх застосувати. При цьому не мають значення бажання, мотиви, характер, здібності людини; значення мають лише дії – відповідні реакції на застосовані стимули.

Отже, системоутворюючим компонентом підготовки у виші може стати матриця типу "мета → діяльність → результат". Дана матриця передбачає розвиток здібностей та здатностей оперативного перебудовуватися, виявляти вміння самостійно опановувати та удосконалювати вже існуючі знання та вміння, бути вмотивованим на досягнення конкретного результату. При тому, мета повинна бути важливою для суб'єктів взаємодії, бути зрозумілою та вимірною в часі, контрольованою, стимулюючою до самовдосконалення та розвитку необхідних професійних якостей. Саме розвиток професійних якостей є однією із важливих складових педагогічної системи підготовки майбутнього фахівця, оскільки вони пов'язані із діловитістю, організованістю, дисциплінованістю, заповзятістю, інтеграцією процесів мислення і діяльності особистості.

Педагогічної система розглядається також нами як функціонування взаємозалежних педагогічних умов (створення можливостей кожному студенту для саморозвитку; використання інноваційних технологій навчання; наявність спеціально розробленого методичного забезпечення; об'єднання студентів за спільними цілями та інтересами, цінностями за вибраними спеціалізаціями; стимулювання студентів; інтеграція міждисциплінарних зв'язків з акцентом на профіль подальшої професійної діяльності та ін.) та принципів філософії (принцип матеріалістичного монізму; принцип детермінізму; принцип розвитку та ін.) і законів діалектики: перехід кількісних змін у якісні, єдність і боротьба протилежностей, заперечення заперечень.

Потреба у підготовці викладачів, які володіють сучасними освітніми технологіями і спроможні задовольнити євроінтеграційні підходи до виконання завдань, що стоять сьогодні перед вищою школою та недостатня розробленість моделі управління навчальним процесом в університеті обумовлюють актуальність розгляду цієї проблеми.

Б. Корольов пише, що тривалий час в Україні підготовки фахівців у ВНЗ за фахом "Викладач вищої школи" не було. Підготовка наукових та науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації відповідно до Закону України "Про вищу освіту" покладалася на аспірантуру, ад'юнктуру та докторантуру. Добір викладачів на роботу у ВНЗ здійснювався здебільшого з-поміж випускників аспірантури. Причому, увага зверталася головним чином на професійні якості аспіранта в обраній спеціальності. Психолого-педагогічна готовність людини до роботи у вищій школі часто не бралася до уваги... Та й у самій аспірантурі спеціальної ґрунтовної підготовки аспірантів до педагогічної роботи не передбачалося... Запровадження в Україні в 1992 р. ступеня магістра відкрило можливість дати більш ґрунтовну психолого-педагогічну підготовку тим, хто вирішив присвятити себе педагогічній роботі [9, с. 100-101].

Цікавий досвід розроблення професійних стандартів накопичила Велика Британія. Тут у 2006 р. була введена у дію Національна рамка професійних стандартів для викладачів вищої школи. Рамка пропонує опис стандартів для трьох груп викладачів: 1) початківців, які не мають досвіду роботи у ВНЗ; 2) викладачів, що відіграють вагомий роль у підвищенні якості навчання студентів; 3) досвідчених викладачів – наставників. Рамка визначила шість основних сфер діяльності викладачів: 1) розроблення та планування навчальної діяльності або навчальних програм; 2) викладання та підтримка студентів у навчальній діяльності; 3) оцінювання досягнень студентів та забезпечення зворотного зв'язку; 4) створення та розвиток середовища ефективного навчання та системи керівництва й підтримки студентів; 5) інтеграція науково-дослідної роботи з іншими видами професійної діяльності, такими як викладання та суспільна робота; 6) оцінювання своєї практики та постійний професійний розвиток [9].

Очевидно, що виділення трьох груп викладачів означає проходження процесу їх поетапної професіоналізації, якому має сприяти запровадження моделі управління навчальним процесом.

Погоджуючись з О. Мельник [7], вважаємо, що, крім формально визначених складових управління університетом, необхідно до його структури запровадити такі науково-дослідні центри та управління, які б сприяли підвищенню ефективності забезпечення навчальної і науково-методичної роботи. За управлінську структурну модель можна прийняти Центр, до функцій якого віднести "забезпечення факультетів, кафедр, інших підрозділів і служб університету програмно-технологічною платформою інформатизації навчального процесу на базі інформаційної мережі Університету, сучасних комп'ютерних мультимедійних систем" [7, с. 52].

У складі управління навчальною і науково-методичною роботою, можуть бути створені функціональні структурні підрозділи: відділ освітніх програм та академічної політики; відділ організації і контролю навчального процесу; відділ науково-методичного забезпечення навчального процесу; відділ профорієнтаційної роботи та організації прийому на навчання; група інформації та статистики тощо [7].

Якщо магістрам та викладачам буде надаватися системна підтримка в оволодінні методами роботи, створена необхідна матеріально-технічна база, то це означатиме, що якість підготовки тих хто викладає, підніметься на більш високий рівень, а отже це дозволить вирішувати євроінтеграційні завдання що співзвучні із вимогами ECTS.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Запровадження нових моделей до підготовки викладачів ВНЗ є актуальною вимогою часу. Керівництво вишу, проявляючи здатність до стратегічного бачення перспектив розвитку та конкурентоздатності має робити управлінські кроки в бік модернізації структури навчального закладу.

Таким чином, філософське бачення того, що – особистість і діяльність людини знаходяться у єдності: особистість проявляється і формується в діяльності – обумовлює розуміння освіти як результату дії системи, що фіксується як у формі стандарту вищої освіти, так і в плані розвитку самої людини, яка пройшла навчання у певній освітній системі результатом чого є вона сама, її досвід як сукупність сформованих особистісних якостей, знань та умінь, що дозволяє їй адекватно діяти в динамічних умовах життя.

Напрямом *подальших досліджень* є визначення якісного складу та функцій новоутворених управлінських структур у вищому навчальному закладі, завдань, що мають бути покладені на них, критеріїв, які дозволять здійснити виважений добір кадрів, здатних реалізувати концептуальні положення освітньої моделі.

Використані джерела

1. Дафт Р. Л. Менеджмент / Р. Л. Дафт. – СПб.: Питер, 2002. – 253 с.
2. Даниленко Л. І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах : монографія / Л. І. Даниленко. – К. : Міленіум, 2004. – 358 с.
3. Занковський А. Н. Организационная психология / А. Н. Занковський. – М.: Социс, 2002. – 275 с.
4. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту: [навч. посібник] / Л. М. Карамушка. – К.: Либідь, 2004. – 185 с.
5. Кириченко М. О. Управління загальноосвітнім навчальним закладом (методологічний аспект) : дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Кириченко Микола Олексійович. – К. : ЦППО, 2001. – 165 с.
6. Коломінський Н. Л. Психологія педагогічного менеджменту: [навч. посібник] / Н. Л. Коломінський. – К.: МАУП, 1996. – 176 с.
7. Мельник О. Динаміка змін в управлінні навчальним процесом у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка в умовах євроінтеграції / О. Мельник // Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – Т. II. – Рівне, 2010. – С. 50-54.
8. Ніколаєнко С. М. Стратегія розвитку освіти України: початок ХХІ століття / С. М. Ніколаєнко. – К. : Знання, 2006. – 253 с.
9. Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі : монографія / [В. Луговий, М. Левшин, О. Бондаренко та ін.] ; за заг. ред. В. П. Андрущенко, В. І. Лугового. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 260 с.
10. Філософія освіти : навч. посіб. / [за заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 329 с.

Tretiak H. S., Chebonenko S. O.

DESIGNING THE PEDAGOGICAL SYSTEM FOR FUTURE PROFESSIONAL TRAINING ON THE BASIS OF HIGHER EDUCATION PHILOSOPHY

In the article the author presents diverse manifestation of designing the system for future professionals' training in real life. The model of pedagogical system in the conditions of educational process is considered as interdependent functioning of pedagogical conditions (providing possibilities for each student for self-education; the use of pedagogical (innovative) teaching technologies; specially developed teaching aids; students' groups according to their common goals and interests, selected specialties values; students' motivation; cross-curricular integration with emphasis on the further professional activity and etc.), the principle of materialistic monism, the principle of determinism; the principle of development and etc.) and the laws of dialectics (the conversion of quantitative changes into qualitative, the unity and antipodes struggle, denying the denials). The author states that the object of designing the pedagogical system is the level of educational process in higher educational institution and the subject of education that is reflecting teaching goals that show the level of personally obtained competences according to the higher education standards. The complex of new requirements as to the subject and quality of education causes the implementation of principles into the system of higher education which are based on the following approaches: free choice in training process; stage by stage training; correspondence of a student's formed and professionally important qualities and characteristics to the selected training grade; accessibility and providing academic training mobility; developing training potential; coordination of training components; the synergy of training aids, techniques, means and forms.

Besides the author presents the model of managing the educational process in higher educational institution which is based on the need to train professionals who are able to meet the European approaches as to the goals in higher education.

Keywords: *designing, the model of managing, pedagogical system, educational process, professional standards.*

Стаття надійшла до редакції 25.11.2015 р.